ZASE SE SHLEDÁME

MADELEINE **GOLDSTEIN**

Příběh, jaký vídáme jen ve filmech, a přitom je to skutečnost!

ZASE SE SHLEDÁME

UPOZORNĚNÍ

Tato kniha líčí skutečný příběh. Všechny jeho osoby skutečně existovaly, ale autor některá osobní jména kvůli diskrétnosti pozměnil.

Copyright © L'Archipel, 2006

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.

Translation © Vladimír Čadský, 2021
Cover © DOBROVSKÝ s. r. o., 2021
© DOBROVSKÝ s. r. o., 2021

ISBN 978-80-277-0998-4 (pdf)

ZASE SE SHLEDÁME

MADELEINE **GOLDSTEIN**

S předmluvou Jeana-Pierra Guéna

KONTRAST

Předmluva

Ze 76 000 Židů včetně 11 000 dětí deportovaných v letech 1942 až 1944 francouzskou policií a nacisty jich vyhlazovací tábory přežilo jen 2 500 čili tři ze sta. K této menšině patřili i Jacques a Madeleine.

Když jsem se s nimi 26. května 2005 setkal, Jacquesovi zbýval už jen měsíc života. Bylo mu velice horko. Cítil se slabý a těžko se mu dýchalo. Toho dne měl na sobě košili s krátkými rukávy, které odhalovaly jeho předloktí s hrubě a neobratně vytetovanými ciframi 186608. Večer před naším setkáním mu lékař řekl, že jeho dny jsou sečteny: měl rakovinu v konečném stadiu.

Stává se, že některá čísla nás znervózní. Nesnažil jsem se zahlédnout číslo 80597 vytetované na Madeleinině paži. Při našem rozhovoru se Jacques přiznal, že nechápe, jak mohou být někteří lidé natolik nestoudní, že popírají existenci táborů smrti. A můj zraněný pohled ulpíval na tomto modrém inkoustu, který pod jeho kůží dosvědčoval obludnost skutků jeho katů.

Jacques neměl čas, aby se spolu s Madeleine podepsal pod svědectví, které nám tolik toužil zanechat. Pozemský svět opustil v úterý 28. června 2005.

Toho dne jsem byl v New Yorku na předání ceny, kterou dostal můj přítel Hubert Thébault a Radio France za rozhlasovou adaptaci *Slov ze dne D*, krásné práce vysílané na vlnách France Bleu. Zvláštní náhoda: po jednašedesáti letech jsem stál na místě, odkud odplouvali ti až příliš mladí muži, aby Francouzům vrátili čest. Většinou jim bylo mezi sedmnácti a třiadvaceti lety. Na plážích Normandie obětovali svůj život, aby zahájili osvobozování Evropy, zatímco ve stejný čas transporty plné mužů, žen a dětí odjížděly z Drancy směrem Osvětim…

Popírači a hlasatelé každodenního rasismu jsou naladěni na stejnou notu. Jedni odmítají minulost, druzí zavrhují své bližní. Mají strach ze sebe samých, ze svých pochyb, ze svých komplexů, z vlastních hanebností. Neodvažují se pohlédnout sami sobě do tváře, ba ani do zpětného zrcátka. Odmítání, negace, nenávist k druhým, to je koneckonců odmítání sebe sama, negace a nenávist k sobě samému.

A na opačném pólu této nenávisti se může stát, že láska překoná hrůzy, že překoná a na čas potlačí samu smrt. Když Jacquese a Madeleine 1. května 1944 oddělili na nástupišti v Brzezince, vše nasvědčovalo tomu, že se už nikdy neshledají. Od svého zatčení 21. ledna téhož roku se „Fallin" a „Mado" – jejich válečné přezdívky v řadách odboje od jara 1943 – k ničemu nepřiznali. Přežili výslechy a mučení na gestapu, přežili vězení ve Fresnes, přežili Drancy, přežili třídenní cestu namačkaní v dobytčím voze… A měli přežít selekci na nástupišti, při níž bylo 96,4 procenta deportovaných z transportu 72 posláno na smrt – 967 osob z 1 004… Měli uniknout plynovým komorám, pecím v krematoriích,

táborovému „špitálu“, špatnému zacházení, strádání, ranám esesáků a kápů, hladu, chladu, úplavici, tyfu, tuberkulóze a dalším epidemiím, měli přežít nucené práce, každodenní „selekci“, „evakuaci“ táborů a „pochody smrti“, když se blížila spojenecká vojska…

Jacques byl zprvu vězněn v Osvětimi, potom byl převezen do Buchenwaldu. Madeleine přežila Brzezinku, později i Ravensbrück. Po „osvobození“ zažívali oba šikanu, nepříjemnosti, výslechy. Aby se nakonec téměř zázračně sešli v prosklených otočných dveřích hlavního vchodu hotelu Lutetia v srdci Paříže!

Později měla láska Jacquese a Madeleine překonat jednu z dalších hrozných životních zkoušek: smrt dcery Rosette, dítěte, jež v úkrytu přežilo šoa, ale jež se stalo obětí nehody na lyžích dvanáct let po konci války, 24. prosince 1957…

Za třiasedmdesát let života stráveného společně nebo blízko jeden druhému si Jacques a Madeleine nikdy nepsali. Od třinácti let byli téměř nerozluční, s výjimkou měsíců strávených za ostnatým drátem… Aby se Madeleine chopila pera, musela zažít druhé odloučení od doby v táborech. Dočasné odloučení. Jednoho dne, a to je jisté, se Jacques a Madeleine opět setkají.[1] Odvaha, láska, věrnost, vytrvalost a duch odporu, jimiž se vyznačovala jejich životní cesta, dávají našemu životu ten pravý smysl.

„Za špínou, jež se před námi roztahuje, za hranicemi s ostnatým drátem, za koncertem vzlyků a pláče musíme vidět, co tam je krásného, letící vlaštovku, vracející se loď; musíme naslouchat ukolébavkám matek, modlitbám dětí a zvukům země, jež potichu usíná,“ zpíval Jacques Brel.

1 Madeleine Goldsteinová odešla za svým manželem Jacquesem 7. března 2008.

Vzpomeňme si rovněž na velice hezký film Roberta Benigniho *Život je krásný*, jenž z vláken hrůzy a zoufalství s úspěchem spřádá síť naděje…

Jacques a Madeleine Goldsteinovi mohou spát v míru. Příběh jejich lásky je přežije. Nikdy na ně nezapomeneme.

Jean-Pierre Guéno

Prolog

Jako každý den se neklidný dav strká u těžkých dřevěných zábran postavených před Lutetií. Bílá a bohatá fasáda hotelu se zdvihá nad uniformním a temným lidským davem ježícím se bílýma rukama, jež mávají fotografiemi. Lidé vykřikují jména zmizelých a jejich nářek se na bulváru Raspail rozléhá jako ozvěna zoufalého zpěvu.

S konceptem telegramu v ruce, držíc se pevně paže skauta, se odvažuji až k tomuto davu, z něhož se ozývá pláč. Stěží odolávám atakům únavy a závratě, nohy zbavené svalů mě div nezradí. Dav se naštěstí rozestoupí. Poznali ve mně jednu z deportovaných, které se vrátily z Německa a na něž se Pařížané dívají bojácnými pohledy jako na děsivé posly strašných zpráv. Ale jen stěží si razím cestu ke spodní části venkovního schodiště. Kráčím pomalu, jako stará žena. Obracím se ke svému skautovi:

„Je mi čtyřiadvacet a vleču se jako stařena…“

Nabídne mi rameno, abych se opřela.

„S vitamíny se dáte brzy dohromady.“

Nahoře se velké prosklené dveře bez ustání točí okolo své osy. Je to tlačenice. Z jedné strany to vypadá, jako by dveře vyplivovaly lidi z hotelu, z druhé strany je válec dveří zase polyká dovnitř.

„Dovnitř se nikdy nedostaneme."

„Ale ano."

Potom, co jsem prožila, by byla škoda kapitulovat před otáčivými dveřmi.

Za skleněnými tabulemi vládne stejné vzrušení, jaké v posledních dnech prožívám i já. Vzadu vidíme seznamy jmen vyvěšené na zdi. Jsou to seznamy posledních zaregistrovaných přeživších. Muži a ženy, kteří je studují, si rovnají brýle, rukou si přidržují klobouk, aby jim v davu nespadl, hněvivými gesty vyzývají ostatní, aby se laskavě přestali tlačit.

Někteří podléhají pohnutí a sklíčenosti: jméno, které hledají, na seznamu není. Hezké mladé ženě se křiví obličej pod návalem slz a rychle se od cedule otáčí. Vidím, jak z kabelky vytahuje kapesník. Hledá místo, kde by se mohla vyplakat. Jde k ní voják, bere ji za ruku, odvádí stranou a šeptá jí do ucha slova útěchy.

Občas tudy projde lékař, následovaný pospíchající zdravotní sestrou či skupinou skautských dobrovolníků. Anebo do davu sejde muž přicházející ze svého pokoje. Něco potřebuje, ale neví, na koho se má obrátit. Je to deportovaný. Lze ho poznat podle příliš velkých šatů, hubenosti, zmateného chování. Zmizí stejně rychle, jako přišel. V přední části haly si stoupají do řady lidé, kteří se už nemohou dočkat, až se dostanou do otáčivých dveří, aby se zbavili této tísnivé atmosféry, dostali se k venkovnímu schodišti a konečně se nadechli čerstvého vzduchu. I tam se pořád mísí

civilisté, mladí lidé, vojáci a vyděšení navrátilci, utápějící se ve smutku.

Začínám si ty postavy, tolik blízké, a přitom vzdálené, prohlížet bedlivěji. Připadají mi jako ze snu, jak se tak mačkají za zakřiveným sklem dveří – možná i proto, že si můj zrak ještě asi nezvykl na „skutečný" život. Je to zvyk, který jsem si osvojila v táborech: pozorovat ostatní vězně, i když jsou nedostupní, vždy se snažit poznat za maskou strachu, chladu či vyčerpání přátelský obličej. Začínám si říkat, že nebude snadné zbavit se reflexů, které jsem si během deportace osvojila…

Ale najednou se moje myšlenky přeruší.

Právě se něco děje.

Srdce se mi div nezastaví.

Je tam můj muž, přede mnou. Stojí ve frontě s ostatními, aby se dostal do dveří a ven z hotelu. Pouštím telegram.

„Jacquesi?"

Moje prsty se jako drápy zaryly do skautovy paže, až nadskočil.

Jacques… Je strašlivě hubený. Vypadá zesláble, deprimovaně, uboze. Má na sobě starou blůzu od luftwaffe a příšerné boty. Vlasy, kdysi tak krásné, přišly o všechen lesk. Otřesné kalhoty mu plandají okolo nohou, které jako by ani nebyly. Tváře jsou jen kost potažená kůží. Ale je to on. Otec mé dcery. Chlapec, jehož jsem poznala jako dítě, vzala si ho na Montmartru, šla za ním do odboje v Lyonu a ztratila z očí uprostřed noci na rampě v Brzezince, když jsme vystoupili z transportu. Ten, o němž jedna Polka po mém příchodu s plným přesvědčením tvrdila, že je mrtvý:

„Žádného manžela už nemáš!"

Zachvěla jsem se, když jsem si na to vzpomněla.

Jacques není mrtvý. Ale je živý? I on se na mě dívá. Nejdřív nevěřícně žasne, jako zasažen bleskem. Potom ukáže váhavým gestem na své hadry, jako by se chtěl omluvit, že je tak špatně oblečen.

Vytrhnu se skautovi, vrhám se k otáčivým dveřím a křičím:

„Nechte mě projít!“

Překvapení lidé se rozestupují. Ptají se, kde taková drobná žena, tak vyhublá a křehká, v sobě bere energii, aby si tak vehementně prorážela cestu davem. Dveře se otočí. Jacques je za nimi, zdá se mi nedosažitelný. Unikne mi znovu? Není to jen sen? Konečně jsem vržena do haly, kde se lidé rychle rozestupují, aby mi udělali cestu. Jdu dál. Sotva popadám dech. Zadržuji pláč. Jacques je teď jako zkamenělý.

Oba koktáme křestní jméno toho druhého.

„Madeleine…“

„Jsi to ty…“

Uplyne nekonečně moc času, než se dokážeme odhodlat se obejmout, sevřít se v náručí. Gesta, která nám dříve připadala tak přirozená. Copak nejsme muž a žena? Copak nemohou hráze konečně povolit, aby nás zaplavila vlna radosti? Jeden obraz v mysli stíhá druhý, jako bych měla umřít.

V hlavě se mi všechno plete: svatební oběd s tatínkem, útěk s miminkem do svobodné zóny, odjezd z Drancy v dobytčím vlaku a tyto vize se mísí s Jacquesovým vyhublým obličejem jen pár centimetrů ode mě…

Kdo z nás dvou rozevřel náruč jako první? Už si nevzpomínám. Vím jen, že jsme svírali jeden druhého potlačujíce vzlyky. A hlavně něco, na co nikdy nezapomenu: pod rukama jsme cítili, jak se naše těla změnila.

Zůstáváme dlouhé minuty vzájemně sevřeni v náručí, jako dvojice vyhublých ptáčků, kteří právě unikli tornádu.

Dav kolem nás udělá kruh. Otáčivé dveře se přestávají točit. A asi se zastavil i čas. A naše pohnutí se šíří celou hotelovou halou.

„Bravo!“ vykřikne neznámý hlas.

Někdo začne tleskat. Zvědavci přicházejí blíž. Potlesk sílí. Lidé se na nás teď tlačí ze všech stran. Chtějí nás objímat. Dát nám najevo svou náklonnost. Vidím skauta, jak se snaží udržet dav dál od nás. Podává mi můj telegram, který sebral ze země. S očima plnýma slz radosti mu říkám:

„Už ho nepotřebuju! Můžeš si ho nechat…“

Aniž bych již věděla, jestli můžu věřit svému štěstí, dodávám: „Vidíš přece, že jsem svého muže už našla…“

Ale zmocňuje se mě panika. Lidé nás teď málem udusí. Oni nás rozdrtí! Zavřu oči. Schoulím se k Jacquesovi, přece jen je pořád silnější než já. Staly se z nás ikony. Ztělesňujeme ty nejbláznivější naděje, které poháněly Židy z pařížských čtvrtí Montmartre, Belleville, Saint-Paul i z celé Francie, aby přijeli do tohoto přepychového hotelu, prohlédli si nekonečné seznamy jmen, zkoumali fotografie, podávali výpovědi a vyptávali se otupělých mučedníků, kteří byli sotva při vědomí, jen aby z nich dostali nějakou vzpomínku, nějakou podrobnost o oblečení nebo zvláštní znamení, které by jim poskytly naději.

Řetěz neštěstí byl přerván. Jsme důkazem, že se může stát všechno. Ano, všechno. I to nejlepší.

1

Dítě Paříže

Jsem opravdové dítě Paříže – narozená ve čtvrti Saint-Denis, jak se zpívá v jedné písničce. Moje rodina pocházela ze Siedlece, aglomerace na předměstí Varšavy neblahé paměti. Doma jsme o Siedleci mluvili jako o „pekelné díře". Je pravda, že historky, které si rodina přivezla z Polska, se vždycky točily okolo toho samého: trápení, útlaku a strachu. Došlo to tak daleko, že jsme potlačovali všechny vzpomínky, nakonec i včetně polského jazyka, symbolu vší té bídy.

Můj otec Schia Elefant si dal po svém příjezdu do Francie říkat Georges. Z mé matky Schendly se stala Suzanne. Měla jsem bratra a sestru: Henriho a Céline. Později přibyla ještě sestřička Reizl. Zpočátku jsme se tísnili v malém bytě o dvou místnostech v ulici du Nord. Když mi byly tři roky, přestěhovali jsme se do ulice Ramey a tohle stěhování je mou první vzpomínkou.

Nový byt byl dosti prostorný, aby v něm mohla žít celá rodina, a vešla se do něj i dílna plná šicích strojů. Můj otec šil oděvy, které chodil každé ráno osobně prodávat do tržnice Carreau du Temple. Po obědě se vracel do dílny, kde stříhal

látku podle střihů, jež mu předával jeho návrhář – talentovaný dělník, který pracoval pouze tehdy, když všechno prohrál na dostizích –, a dával je pak svým zaměstnancům, aby je sešili dohromady. Můj otec byl malý kulaťoučký muž, širší než delší, řekla bych. Byl to anděl vždycky se starající o své blízké a snažící se ušetřit svou ženu starostí a smutku. Taky byl bonviván, který jen málokdy odolal pokušení odejít z dílny a vydat se do kuchyně, kde jsme maminka, moje sestra a já vedly dlouhé diskuze, jimž muži říkají drby. Zvedal pokličky hrnců, aby přivoněl k tomu, co se v nich vařilo, a případně využil svého práva přidat špetku soli.

„Nemíchej se mi tady do vaření!“ křičela na něj maminka v jidiš.

A tatínek honem odešel, aby se zase připojil ke svým zaměstnancům.

Ráno o svátku kipur mi přinášel do postele koláčky, abych se snáze vydržela postit, a malou sklenku ruského třešňového likéru, který naléval z pozlacené láhve.

„Tohle si vždycky dej,“ říkal laskavě. „To ti pomůže vydržet až do poledne.“

Nebyl vůbec nábožensky založený, na rozdíl od maminky, která v pátek večer nikdy nezapomínala zapálit svíčky a zakrýt si rukama oči. Přesněji řečeno, otec nebi spíš adresoval výčitky. Dobrotivý Bůh na něj totiž seslal těžkou zkoušku v podobě mého bratra Henriho. Ten trpěl osteomyelitidou a živořil v jednom léčebném ústavu v Bercku. Tatínek pokládal za svou povinnost ho pravidelně navštěvovat a cestou se vždy stavoval u Hédiarda, aby mu koupil něco dobrého k jídlu. V Bercku platil nákladnou léčbu – on, který byl vždy zavalen dluhy. A dokonce dával ošetřovatelkám peleríny ušité ve své dílně v naději – bohužel, často zklamané –, že se budou jeho synovi pořádně věnovat. Po návratu říkal matce:

„Henrimu se daří lépe. Nedělej si starosti."

Nebyla to pravda. Henrimu se nedařilo lépe. Ba dokonce mu bylo čím dál hůř. Ale tatínek pokládal za svou povinnost nést rodinný žal sám.

* * *

Když tatínek jednoho dne usoudil, že potřebuji změnu vzduchu, vydal se se mnou na cestu, aby mě svěřil Bancalovým, rodině v Gambais, kam jsme jezdívali o prázdninách. Bancalovi byli prostí manželé. Pán dělal se svou bryčkou taženou koníkem taxikáře z nádraží v Garancière-la-Queue. Znali jsme je, protože jsme si nedaleko od nich pronajímali „bungalovy" zařízené z boxů v koňské stáji. Vzdálenější pařížská předměstí, to bylo v tu dobu synonymum prázdnin.

Abych lépe snášela odloučení, tatínek mi dal panenku i s malým kočárkem.

„Takhle," řekl, „si můžete obě užívat venkovského vzduchu."

Bancalovi měli rozlehlou zahradu. Sbírala jsem tam vajíčka, která slepice snášely, kde je napadlo. Občas se skrz plot dostal králík. Bylo tam cosi jako sud, do kterého chytali dešťovou vodu, tou mi paní Bancalová myla hlavu. V neděli mě vodila do kostela v Thoiry, kde jsem dostávala hostii. Večer jsem si musela kleknout ke křesťanské modlitbě, a protože chápala, že jsem jiného náboženství, vždycky mi radila, abych přidala malou formulku, kterou si sama vymyslela: „Pro pánbíčka, toho našeho."

Můj bratr Henri zemřel na osteomyelitidu, když mu bylo dvacet let. Tentokrát i matka si toto neštěstí vyložila jako zradu Boha. Henriho podobiznu ozdobila smuteční páskou,

přestala žehnat v předvečer sabatu svíčkám a zakrývat si oči. Pokud jde o mě, velice mě rozzlobilo, když jsem při modlení v synagoze viděla, jak rychle zhasínali mé svíčky, sotva jsem se otočila zády.

Nakonec se zdálo, že v postoji k Bohu jsou u Elefantů všichni zajedno. Došlo to tak daleko, že se pro mě nekonal ani obřad bar micva.

* * *

V tu dobu žilo na Montmartru mnoho Židů, a když si vzpomenu na malou dívku, jakou jsem tehdy byla, nedělá mi potíže vybavit si obrázky, které mi tehdy defilovaly před očima. Dařilo se nám docela dobře, i když si tatínek pořád dělal starosti o peníze. Měli jsme doma služebnou, která jedla spolu s námi. Postupně se jich vystřídalo několik, protože moje matka se vždycky postarala, aby se vdaly.

Pořád vidím čajník, ve kterém maminka připravovala opravdový čajový extrakt, který jsme si ředili vodou, když jsme strčili své šálky pod kohoutek samovaru. Stále vidím smaltovaná kamínka v jídelně, kterým se říkalo salamandr, a sporák v kuchyni, na němž se vařily polévky a masové knedlíčky.

Ve čtvrti bylo ne méně než šest či sedm košer řezníků a několik maličkých synagog, kam se o svátcích ženy chodily ukazovat v nejlepších šatech. Na rohu ulice Ramey byly také sprchové lázně, kam jsem každý týden chodila s maminkou. Správce vždycky bouchal na dveře, abychom už odešly, když měl dojem, že se zkrášlujeme příliš dlouho.

Na ulici jste vždycky potkali žebráky všeho druhu, říkalo se jim *schnörer*. V ulici Eugèna Suea, před pekařstvím, které patřilo mé pratetě Mině, se naříkající žebračky prosící